

Bekas

Foto: Saman Jalal

Bröderna Zana och Dana, sex och åtta år, lever som gatubarn i kurdiska Irak på 1990-talet där filmen *Bekas* utspelar sig. Det här är den uppslupna och fartfyllda berättelsen om två föräldralösa barns liv och drömmar där lek och allvar löper sida vid sida. En dag ser de Stålmannen på bio – och drömmen om Amerikaresan tar sin början.

Rekommenderad för åk 4/5/6/7

EN FILMHANDLEDNING AV
ANDREAS HOFFSTEN

Kommentar: *Bekas*, *Bekas* och "bekas"

Regissören Karzan Kader, som själv är kurd från Irak, gjorde en kortfilm med titeln *Bekas* som sitt examensprov på Stockholms dramatiska högskola 2010. Även till denna korta version har Film i skolan gjort en filmhandledning. Den text du nu läser om långfilmen *Bekas* rymmer delvis nya frågeställningar samt förstås ett helt nytt handlingsreferat. Ordet "bekas" betyder på kurdiska ett barn som måste klara sig på egen hand, utan föräldrar.

Handling

Året är 1990 i irakiska Kurdistan. Sexårige Zana spelar fotboll med den ett par år äldre storebrorsan Dana samt ett gäng småkillar på en sandig plätt i staden Sulemaniha under brännande sol. Då går ryktet att *Superman* – vår

Stålmannen – visas på stadens biograf. Alla killarna springer hals över huvud dit. Men vem äger en dinar, som inträdet kostar? Storebror vet dock råd; han tar med Zana till en liten glugg uppe på ett tak där det går att kika in på filmen. Pojkarna upptäcks förstas och jagas på flykten av en gormande och vilt fåktande vuxen.

Men *Superman* har väckt drömmar till liv hos de två bröderna som lever som gatubarn. De fantiserar om Amerika, om stora städer, om hus så höga att de når upp till månen. Hur ska de komma dit? Åter i verkligheten hämtar de sina skoputsargrejer som de har hos en farbror Ismael som de känner. De börjar putsa skor för en dinar per puts på stadens torg och Zana är mycket förslagen när det gäller att ordna kunder. Dana får upp ögonen för en söt flicka vars pappa får sina skor putsade.

I basaren senare på dagen får de veta att ett pass, som de måste ha för att ta sig till Amerika, kostar 8 000 dinarer. Tiden går, de besöker moskén, de hälsar på hos den gamla vänlige radioreparatören Baba Shalid som kallar Zana sin son, vilket Zana gillar. Dana får åter syn på flickan, hon heter Helliya och Dana smyger efter. När Helliya plötsligt vänder sig om beskriver Dana hur fin hon är. Han får en puss när han blundar. "Herregud – jag har gift mig!" säger han, lycklig i själ och hjärta.

Så dör Baba Shalid och Zana är otröstlig. Helliya åker med sin familj till Amerika – säger ryktet – och Dana rusar förtvivlad efter och ber henne stanna kvar, men förgäves. Bröderna börjar åter planera för sin resa till Amerika och *Superman* som de hoppas ska kunna få bort Saddam Hus-

sein. ”Varför dödar inte Superman Saddam, som ju dödade våra föräldrar?” Dana visar på en karta för Zana hur nära Amerika ligger – och vi förstår hur lite hum pojkarna har om kartor, geografi och avstånd.

De kommer i kontakt med en vänlig man som de köper en åsna av. Så tar de farväl vid föräldrarnas gravar, vinkas iväg av alla kompisar – och rider iväg på sin åsna som heter Michael Jackson. ”Kommer vi fram imorgon?” frågar Zana. Ja, och om inte då så hundraprocentigt säkert i övermorgon, svarar Dana full av framtidstro.

På vägen får Zana sällskap med en gammal man vars kärra de spänner för åsnan för att färdas samman en stund. Dana har av misstag hamnat på en lastbil med Coca-Colaf flaskor och försvunnit. Den gamle mannen är inte särskilt förtjust i moderniteter såsom parabolantennor visar det sig – ”bara snusk och dumheter”. Lite senare hittar de Dana med två flaskor Coca-Cola i nypan.

Dagen därpå kommer de fram till en vägspärr – där soldaterna skrattar åt brödernas idé om att åka till Amerika. De schasas bryskt iväg. Men i närmaste stad får de tips av ett par vuxna – en heter Osman och lärde känna pojkarnas far under kriget mot Iran. Osman erbjuder dem att åka med till gränsen följande morgon och i betalning lämnar de vad de fick sedan de sålt åsnan samt ett löfte om ett gammalt smycke som Dana påstår sig ha hittat. Klockan sju ska de träffas. Men Dana stöter återigen på Helliya, sina drömmars flicka, som han senare på morgonen svärmiskt pratar med uppe i ett träd. Hon säger att ingen av dem någonsin kommer att komma till Amerika. Dana skänker Helliya halssmycket.

När Dana sent kommer till mötesplatsen utbryter ett gräl mellan bröderna. Dana säger att han struntar i Amerika, det är bara en dröm, ett luftslott, att han vill stanna kvar där han är. Arg och besviken springer Zana iväg till en tobaksfabrik där han i smyg gömmer sig hängande under en lastbil som åker iväg mot gränsen, en rent livsfarlig resa. Dana blir orolig för sin lillebror och letar efter

honom – och hoppar även han på en tobakslastbil. Till slut – det är rena thrillern när vakter vid ett stopp undersöker bilarna på jakt efter fripassagerare – ses de, förlåter varandra och åker iväg på samma lastbilsflak glada i hågen. I nästa stad träffar de åter Osman som lovar dem skjuts med en annan bil morgonen därpå.

Och så åker de iväg som de är, några ägodelar har de inte. De får ligga i bakluckan, i en säck med böner samt en petflaska att kissa i, allt för att gömma sig för gränspoliserna. Framme vid gränstationen tvingas föraren öppna bakluckan och poliserna undersöker noga – men hittar inget. De får passera men efter ett tag stannar bilen och föraren lämpar brutalt av barnen mitt ute i ingenstans. ”Jävla gatubarn”, gormar han. Barnen grälar i sin besvikelser och frustration. Dana är trött på Zanas naivitet som hela tiden gör att de hamnar i problem. ”Du är inte längre min bror”, säger han. Då fiskar Zana upp två egenhändigt gjorda pass, där han ritat bilder på dem och skrivit deras namn, ålder och vilka föräldrarna är. Storebror kan inte annat än godta passen och tar brodern till sig av medkänsla. De vandrar vidare. Då plötsligt råkar Dana sätta foten på vad han tror är en trampmina.

Han vågar inte röra sig ur fläcken, steltnar i skräck och ber sin lillebror att springa därifrån. ”Jag struntar i Amerika, jag struntar i Superman, jag vill vara hos dig”, säger Zana. ”Men spring då till byn och hämta hjälp”. Varpå Zana springer iväg in till byn och ber alla vuxna han ser om hjälp, men alla bara skjuter honom ifrån sig. ”Min bror har trampat på en mina, hjälp mig!”. Men ingen bryr sig. Alla har nog med sitt eget.

Under tiden, under den brännande solen, orkar inte Dana stå stilla längre. Han tar chansen, hoppar bort från minan – och klarar sig. Minan utlöses inte.

Inne i byn återförenas bröderna. De kramas. Det är inte lätt att ta sig till sina drömmars mål – men de har i alla fall varandra.

Vår bild av världen

När Zana och hans storebror kikar in i biografen från gluggen uppe under taket får de se en skymt av en annan värld. Superman kommer från Amerika. Ett land som lockar med rikedom och överflöd. Med hus så höga att ”de når ända upp till månen”.

Brödernas kunskaper om världen omkring dem är inte stor, frågan är om de alls går i skolan även om de kanske kan skriva lite. Så var ska de då hämta någon information? Filmen är förstås en kunskapskälla även om informationshalten i just Superman kanske inte är heltäckande. Men de får i alla fall en glimt av något annat, något som ger perspektiv på deras egen situation som två fattiga gatubarn i ett trasigt och krigshärjat Irak under den grymme diktatorn Saddam Hussein. Det räcker för att sätta igång deras drömmar och fantasi. Och deras längtan efter något annat och bättre.

Vi kan kanske le åt deras okunnighet men de är knappast unika, långtifrån. En undersökning i USA härom året bland de tittare som följde nyhetsbolaget Fox News Channel visade exempelvis inga upplyftande siffror. En majoritet av tittarna var fullt övertygade om att man hittat massförstörelsevapen i Irak 2003, vilket både kanalen själv och landets politiska ledning ljugit om. För så var ju inte alls var fallet – trots att det utgjorde den direkta orsaken till att USA invaderade landet. Och vi i Sverige kanske inte ska slå oss för bröstet alltför mycket heller. Vad vet en åttaåring exempelvis om tillståndet i världen? Om andra länder? Vad vet en högstadieläro om Irak? Vad vet vi om gatubarns situation i världen?

- Varför är det viktigt att veta något om hur människor lever i andra länder? Vilka samband tror ni finns mellan kunskap och hur vi väljer att agera som människor? Hur hittar eleverna kunskap i dag? Vilka är de viktigaste informationskällorna? Kan vi lita på medierna? Vad innebär källkritik? Resonera kring information och desinformation.

- I dag reser vi svenskar i allt högre grad på semester till främmande länder. Hur använder vi oss av det? Hur lär man känna ett land? Var får vi våra kunskaper om världen ifrån? Från skolan, från föräldrar, via filmer, internet och böcker?

- Vad är det för bild av det kurdiska samhället i Irak som filmen förmedlar? Bröderna vet inte mycket om världen omkring dem, men hur mycket vet vi? Vad vet vi om Irak, om hur livet för två fattiga föräldralösa barn ser ut? Gör ett forskningsprojekt på hur gatubarn lever i Irak. Hur ser deras vardag ut? Vilka är deras framtidsutsikter?

- Zana och Dana vet inte mycket om den stora världen – tänk på scenen med kartan som Dana visar. Men att ragga kunder till sin skoborstning är i alla fall Zana rejält duktig på. Bägge är förslagna och dugliga i praktisk överlevnad, de kan alla prång och skrymslen i sin stad. Så vad är kunskap och vad behöver vi lära oss i livet för att lyckas? Finns det olika sorters kunskap? Olika sorters behov?

- Och den gamle mannen som Zana slår följe med bakom åsnan – han ser då gammal och vis ut – men vad tänker eleverna om vad han kan?

- Kanske är det lite överraskande att USA målas ut som den stora frihetsdrömmen. Vår bild av den muslimska världen är väl annars att USA där betraktas som raka motsatsen. Vad symboliserar USA för dagens svenska elever? Och vilken är elevernas bild av den muslimska världen?

Vuxna och barn

Det är ingen särskilt vänlig relation mellan vuxna och barn som *Bekas* målar upp. De vuxna gapar och skriker allt som oftast åt barnen. Och örfilarna visslar kring deras huvuden. Samtidigt har det ibland nästan effekten av ren slapstick – en ton av komedi i traditionen från Charlie Chaplin. Tänk bara på scenen med kulspelet och åsnan och den arga åsneägaren. Men detta rymmer givetvis

även en annan sida som handlar om barns utsatthet och vuxnas oinskränkta makt i ett samhälle med andra traditioner än det svenska.

Enligt FN:s Konvention om barnets rättigheter, som generalförsamlingen sade ja till 1989, skall barn inte ses som vuxnas ägodelar utan som individer med egna rättigheter. Dessa tankar har samlats i 54 artiklar som kan sammanfattas i följande punkter som för de 193 stater (alla världens länder utom Somalia och USA men alltså även Irak) som ratificerat konventionen är rättsligt bindande:

- Alla barn har samma rättigheter.
- Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut.
- Alla barn har rätt till liv och utveckling.
- Alla barn har rätt att säga sin mening och få den respekterad.

Den första paragrafen i Barnkonventionen slår fast att alla människor under 18 år är att betrakta som barn. I paragraf 2 står det om alla barns lika värde oavsett ras, kön och om de är fattiga eller rika. Barn får inte diskrimineras. Paragraf 3 handlar om att barnets bästa ska beaktas i alla politiska församlingars och myndigheters beslut. I sjätte paragrafen behandlas barns rätt till vård, trygghet från våld samt rätten till undervisning i skola. Kort sagt om rätten till utveckling. Paragraf 12 berättar om barns rätt att tänka fritt och säga sin mening, att få säga ifrån hur de vill ha det. Och att vuxna ska lyssna. Paragraf 19, slutligen, handlar om att alla länders regeringar som undertecknat konventionen är skyldiga att skydda barnen mot våld från föräldrar och andra vuxna.

- Självklart har fattiga och krigshärjade länder som Irak svårt att leva upp till Barnkonventionens alla delar; det finns helt enkelt inte någon bärande struktur eller institution med kraft att hålla konventionens paragrafer i hävd. Resonera kring punkterna i Barnkonventionen ovan, hur väl stämmer de på hur Zana och Dana lever och har det?

- Och hur väl stämmer det på svenska elevers liv?

- Alla verkar lura varandra i filmen. I fotboll, i scenen med kulspelet och åsnan, i de vuxnas relation till barnen finns som sagt ibland lite av slapstick, ett drag av Chaplin eller Fellini. Hur reagerar barnen på hur de vuxna beter sig i filmen, kan de se något positivt i hur de beter sig? I Irak har vuxna stor auktoritet – är den rentav för stor? Resonera kring skillnaden mellan att vara auktoritär och auktoritativ. Hur ser det ut i Sverige? Hur ska vuxna vara i sin relation till barn? Ställer svenska föräldrar för lite krav – som en del kritiker hävdar? Hur är en bra uppfostran?

- Vi ser inte många flickor eller kvinnor i filmen, varken på fotbollsplanen eller runt Zana och Dana. Den muslimska världen har också en annorlunda syn på kvinnans roll i samhället jämfört med hur det ser ut i Sverige. Och historiskt sett är även vår svenska demokrati fullständig först i och med kvinnlig rösträtt 1921, en kamp som drivits av i första hand liberala och socialdemokratiska kvinnor. Varför tror ni det tog så lång tid innan kvinnor likställdes med män? Och är kvinnor/flickor i alla delar idag likställda med män/pojkar? Diskutera och jämför olika aspekter.

- Filmens enda kvinnliga gestalt är den unga flickan Heliya, hon som Dana så häftigt förälskar sig i och svärmar för. Hur ser eleverna på henne? Vilken roll har hon i berättelsen? Hon är klok och ser klart på Dana och Zanas situation när hon kommenterar att de aldrig kommer att komma till Amerika. Hon går heller inte klädd i slöja eller skyler på annat sätt sitt ansikte, kanske för att hon kommer från en mer bildad eller västorienterad familj? Vad känner eleverna till om hur flickor i den muslimska världen har det – ifråga om utbildning, rätt att välja sitt liv, rätt att klä sig som man vill, träffa den man vill? Lite grundforskning med andra ord.

Gatubarn

Det sägs finnas ungefär 100 miljoner gatubarn i världen. En chockerande hög siffra som tenderar att öka till största del beroende på den urbanisering som äger rum; fattiga på landsbygden söker sig till städerna i hopp om bättre chans till försörjning, ett hopp som dock till stor del riskerar att komma på skam. Merparten av barnen har hem att återvända till men har gatan som sin arbetsplats. Andra lever helt och hållet på gatan, sover där och arbetar med att tvätta bilar, putsa skor, tigga eller leta i sopor – allt enligt uppgifter från UNICEF. Naturligtvis är detta ett utsatt liv där droger tidigt kommer in som ett sätt att stå ut och där kriminalitet och prostitution letar sig allt längre ner i åldrarna och där så kallade sexturister ofta finns med i bilden.

Att leva som gatubarn är förstas att leva med stor risk för våld och ohälsa. De allra flesta är pojkar och de lever ofta i gäng för att därigenom få något slags skydd och gemenskap. Gemensamt för alla är att de är offer för fattigdomen och någon form av social misär där utbildning bara är något de i bästa fall kan drömma om.

Vi ser inte riktigt hur Zana och Dana lever, filmen ger oss bara små indikationer. De har inga föräldrar, de verkar leva lite vind för våg. Vi ser aldrig var de bor och de sover ute i det fria. Men deras goda humör skvallrar om att de kanske har någon släkting eller välgörare i bakgrunden som kan skänka lite trygghet, vi lär ju känna två av dem. Men när det beger sig iväg mot "Amerika" tar de ingenting med sig – troligen just för att de inget äger.

- Hur tror eleverna att filmens bägge bröder mår innerst inne? Hur fungerar de ihop? Vilken betydelse har de för varandra? Zanas solidaritet med, beundran inför och beroende av sin bror är ju stor. Hur tror eleverna att det går för dem vidare i livet? De är bra på att leva ut och gestalta sina drömmar, så vad talar för att de ska klara sig bra? Vad talar emot? Vilka chanser har de?

- Och om vi ska anlägga ett lite mer kritiskt betraktelsesätt så är det i långa stycken en romantiserad bild av gatubarn vi ser. Gör det att filmens budskap blir haltande? Diskutera.

En roadmovie

Genren roadmovies är populär i filmens värld. Att skildra en berättelse om människor i form av en resa är ett naturligt grepp som ger goda möjligheter att sätta ett tempo och en framåtrörelse samt att successivt introducera nya personer och händelser. Och så fort drömmen om Amerika har fått fäste hos Zana och Dana så är deras resa

igång, Amerika och Superman fungerar som ett slags magneter för deras tankar och längtan och är motorn i filmens dramaturgiska struktur. Eller, ur ett lite mer vuxet perspektiv, *Superman* blir som en sublimering av pojkarernas dröm om ett bättre liv, fritt från förtryck och fattigdom och en vuxenvärld där de flesta varken lyssnar eller bryr sig.

- Vad tyckte eleverna om filmen? Blev de engagerade i brödernas kamp för sina drömmar om ett bättre liv?

Läs och se vidare

- Läs gärna vår intervju med filmens regissör som finns publicerad på sfi.se/filmiskolan. Här berättar Karzan Kader om likheterna mellan Bekasbrödernas situation och sin egen uppväxt i irakiska Kurdistan, om flykten till Sverige, om regissörsdrömmarna som gått i uppfyllelse och om oron för Sverigedemokraternas ökade inflytande.
- Se gärna Josef Fares film *Zozo* (2005) om en pojke som flyr till sina farföräldrar i Sverige sedan hans föräldrar och syskon dött i en bombattack över Beirut. Rekommenderas för årskurs 4/5/6/7. Filmhandledning finns.
- Se även gärna den marockanska filmen *Ali Zaoua* (Nabil Ayoush, 2000) om ett gäng gatubarn som drömer och kämpar för överlevnad i Casablanca. Rekommenderas för årskurs 5/6/7/8. Filmhandledning finns.

Producent: Sandra Harms, Sonet Film
Manus regi: Karzan Kader
Foto: Johan Holmqvist
Klippning: Sebastian Ringler & Michal Leszcylowski
Originalmusik: Juhana Lehtiniemi
Produktionsdesign: Faten Keymegahi & Linnea Pettersson

Medverkande:

Zana – Zamaand Taha
 Dana – Sarwal Fazil
 Helliya – Diya Mariwan
 Baba Shalid – Suliman Karim Mohamad
 Mama Hama – Rahim Hussien
 Osman – Abdulrahman Mohamad
 Jamal – Shirwan Muhamad
 Ali – Bahadin Halabjai
 Hagi Alan – Nawzad Majid
 Professor Rizgar – Bakir Mustafa

Tekniska uppgifter

Längd: 92 minuter
Censur: Från 11 år
Svensk premiär: 30 november 2012

Distribution

Svensk Filmindustri, 169 86 Stockholm tel 08-680 35 00, fax 08-68 037 83
 epost: sffilm@sf.se

Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. [Via länken](#) www.sfi.se/filmdistribution kan du läsa mer om hur du hittar och bokar film.

Redaktion: Malena Janson, Film & samhälle, Svenska Filminstitutet, januari 2013

Produktionsuppgifter

Sverige, Finland, Irak 2012